

Aprecieri pentru *Izvoare de spiritualitate creștină*

„Încă din ziua când, pe la nămiezi, o femeie samariteancă a cerut apă vie, oamenii s-au întors spre Isus ca să caute apa ce stâmpără setea și aduce viață veșnică. În *Izvoare de spiritualitate creștină*, Gerald Sittser urmărește, de-a lungul secolelor, viețile unor creștini de frunte care au gustat din această apă, au împărțit-o și altora și, în unele cazuri, au dus-o cu ei în țări străine. Aceasta carte constituie un material excelent pentru sala de curs, pentru bibliotecile noastre personale și merită apreciere plină de gratitudine pentru că ne-a înfățișat «norul de martori» care au băut din fântână înaintea noastră.”

Albert Haase, O.F.M, director, School of Spirituality
la Mayslake Ministries și autor al cărții *Come Home to Your True Self*

„Gerald Sittser deschide o fereastră către lumea exercițiilor spirituale de care avem mare nevoie – atât pentru că ne intensifică setea după Dumnezeu, cât și pentru că ne deschide mintea spre fel de fel de modalități în care Dumnezeu Se arată și călăuzește pe oamenii Săi. Această carte nu doar că mă hrănește, ci face mult mai mult decât atât: mă înfometează, lucru cât se poate de necesar dacă vreau să cresc ca ucenic, soț, tată, prieten și pastor.”

Mark Labberton, pastor și autor al cărții *The Dangerous Act of Worship*

„Gerald Sittser nu ne oferă un ghid de studiu... ci ceva ce seamănă cu o lungă de dragoste. Într-adevăr, cartea conține și o istorie a spiritualității creștine, însă această spiritualitate nu e un subiect ce poate fi asimilat cu indiferență și detașare, ci presupune acea stare în care suntem atrași și subjuogați de frumusețea lui Cristos. Fiecare capitol este instructiv și consistent, iar Gerald Sittser deține acel soi de limpezime și simplitate ce vine doar din cunoaștere profundă a subiectului.”

Iain Torrance, președinte, Princeton Theological Seminary,
și fost pastor coordonator al Bisericii Scoțiene.

„Această fascinantă istorie a spiritualității scrisă de Gerald Sittser vine cu două atuuri însemnate – o narațiune ce curge frumos și înfățișează captivantele biografii și practici ale sfinților, pe de o parte, și, pe de altă

parte, un mare volum de note de subsol ce facilitează studiul aprofundat al temelor sau personajelor prezentate. Această carte frumoasă va îmbogăți spiritualitatea fiecăruia, căci Sittser ne călăuzește de-a lungul mai multor epoci și ni-i prezintă pe reprezentanții lor marcanți. Gustați și vedeți – această carte vă va spori profunzimea!”

Marva Dawn, autoarea cărții *Keeping the Sabbath Wholly*

„Interesul actual pentru «spiritualitate» suferă, în mare parte, de un fel de amnezie – uitare sau indolență față de o fântână de veacuri din care se poate bea, o fântână ce conține moștenirea care ne-ar putea îmbogăți viețile. Jerry Sittser ne-a oferit o găleată cu care putem scoate din această fântână, fie pentru a degusta, fie, chiar mai bine, pentru a bea cu nesaț. Această carte ne smerește, dezvăluind câte mai sunt încă de învățat, dar totodată ne revigorează speranța că Dumnezeu lucrează mai mult decât percepem din experiența noastră subiectivă și dincolo de granițele vremii noastre. Citiți-o, savurați-o și îmbogățiți-vă.”

Leighton Ford, autor al cărții *Transforming Leadership*

„Jerry Sittser este o specie rară de scriitor: un erudit cu acribie cărturărească, dar și un om care are mereu înaintea ochilor sănătatea spirituală a cititorilor săi... Capitolele sunt pline de anecdote care amuză și motivează, de sugestii practice care ne ajută să ne apropiem înțelepciunea care, de-a lungul veacurilor, s-a manifestat la marii oameni ai Bisericii – bărbați și femei deopotrivă. *Izvoare de spiritualitate creștină* este o carte ce, fără îndoială, merită citită.”

Ben Patterson, autorul cărții *Waiting*

Izvoare de spiritualitate creștină

Gerald L. Sittser

Izvoare de spiritualitate creștină

Spiritualitatea creștină
de la primii martiri la misionarii moderni

Traducere de Teofil Stanciu

Retipărire

 CASACĂRȚII
Oradea, 2020

Originally published by InterVarsity Press as *Water From a Deep Well* by Gerald L. Sittser. © 2007 by Gerald L. Sittser. Translated and printed by permission of InterVarsity Press. P. O. Box 1400, Downers Grove, IL 60515, USA.

Citatele biblice sunt luate din Sfânta Scriptură, traducerea Dumitru Cornilescu, cu excepția celor precizate. Alte versiuni folosite:

NASB - New American Standard Bible

NTR - Noua traducere în limba română

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin editurii Casa Cărții.

Orice reproducere sau selecție de texte din această carte este permisă doar cu aprobarea în scris a editurii Casa Cărții, Oradea.

Izvoare de spiritualitate creștină

de Gerald L. Sittser

Copyright © 2011 Casa Cărții

O P 2, C P 30,

410670 Oradea

Tel. / Fax: 0259-469 057; 0359-800 333; 0728-874 975

E-mail: info@ecasacartii.ro

www.ecasacartii.ro

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SITTSER, GERALD L.**

Izvoare de spiritualitate creștină / Gerald L. Sittser ;
trad.: Teofil Stanciu. - Oradea : Casa Cărții, 2011

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-92839-6-7

I. Stanciu, Teofil (trad.)

276

Traducerea: Teofil Stanciu

Editarea: Daniel Fărcaș

Tehnoredactarea: Vasile Gabrian

Coperta: Adrian Mihocaș

Pentru

Rachel Johnson,

Sora Florence,

Harold Korver,

Rits Tadema

*– veritabili avva și amma, pentru mine –,
cu afecțiune și recunoștință*

Cuprins

Cuvânt-înainte de Eugene Peterson	11
Mulțumiri	13
Introducere: Mai este de unde!	17
1. MĂRTURIE: Spiritualitatea primilor martiri creștini	27
2. APARTENENȚĂ: Spiritualitatea comunității creștine timpurii	54
3. LUPTĂ: Spiritualitatea sfinților pustiei	78
4. RITM: Spiritualitatea monastică	105
5. EROI SFINȚI: Spiritualitatea icoanelor și a sfinților	130
6. FERESTRE: Spiritualitatea sacramentelor	154
7. UNIRE: Spiritualitatea misticilor	180
8. OAMENI DE RÂND: Spiritualitatea medievală laică	207
9. CUVÂNT: Spiritualitatea reformatorilor	231
10. CONVERTIRE: Spiritualitatea evanghelicilor	257
11. RISC: Spiritualitatea pionierilor misionari	285
Concluzie: Și acum încotro?	312
Teme de dezbatere	328
Listă adnotată de lecturi	334
Index	343

Cuvânt-înainte

Într-o seară senină și răcoroasă de toamnă târzie, stăteam cu o prietenă pe malul unui lac de munte din Montana. Cum era o noapte fără lună, fiecare stea își dădea măsura strălucirii sale – căci aici cerul nu mai trebuia să rivalizeze cu luminile orașului.

„Abia aștept să ajung în cer ca să învăț numele stelelor”, îmi zise prietena mea.

I-am răspuns: „Înțeleg prea bine. Dar de ce să aștepti până atunci? Pot să-ți spun chiar acum numele câtorva dintre ele. Uită-te, chiar acolo este Deneb. Iar cea strălucitoare din stânga este Betelgeuse. Tocmai peste vârful pinilor – vezi roiul acela de șapte stele? – sunt Pleiadele, pomenite în cartea Iov. Multe dintre ele își au poveștile lor, care le însoțesc peste vremi. Hai să-ți povestesc despre vânătorul Orion...”

Prietena mea se săturase însă. Mi-a tăiat nerăbdătoare vorba și a schimbat subiectul. „Prefer să aștept până în cer.”

Dr. Jerry Sittser nu vrea să ne lase să așteptăm până vom ajunge în cer pentru a ne aduce la cunoștință numele și biografiile fraților și surorilor noastre, părinți și bunici, unchi, mătuși și verișori, această constelație a sfinților, această familie a credinței în care am intrat prin botez. *Izvoare de spiritualitate creștină* ne dezvăluie numele și ne înfățișează istoriile vieților lor. Cartea de față este o vadră cufundată în izvor, care aduce la suprafață relatări ce mă pun în legătură cu familia mea. Când îmi iau locul în bancă în fiecare duminică împreună cu adunarea mea, oamenii pe care nu-i văd depășesc cu mult numărul celor pe care îi pot vedea, acest „nor de martori” care conferă profunzimea, substanța și tovarășia absolut necesare când Îl urmezi pe Isus. Oasele lor au fost depuse în cimitire, de-a lungul a două mii de ani, pe toate continentele. Numele lor sunt însă scrise în „cartea vieții”. Mă închin împreună cu ei.

Mai este de unde. Această carte e un antidot temporal împotriva amneziei, împotriva lumii noastre, fără trecut și viitor. O biserică fără

trecut și viitor este în stare să furnizeze energie, dar îi lipsesc rădăcinile. După ce emoțiile se sting sau dacă se ivesc dificultăți, ea se ofilește. Curând nu mai are nicio strălucire. Fără o memorie exersată, trăim la nivel larvar, preocupați de capricii și noutăți. Însă nu fiecare generație de creștini trebuie să reia startul în alergarea spre cer. Noi facem parte dintr-o echipă de ștafetă. Avem o moștenire și o istorie familială deosebit de consistentă. Trebuie să-i cunoaștem pe acești membri ai familiei care au avut vieți asemănătoare cu ale noastre, însă au trăit frumos. Pe măsură ce îi cunoaștem, devenim mai puțin singuri și mai puțin izolați. Nu suntem orfani. Nu suntem inadaptați.

Și încă ceva: *Izvoare de spiritualitate creștină* este parte a răspunsului la cea mai lungă rugăciune a lui Isus, consemnată în Ioan 17. În noaptea de dinaintea morții pe cruce, Isus S-a rugat Tatălui pentru ucenicii Săi „ca ei să fie una, cum suntem și Noi” (Ioan 17:11). Este imperios necesar să observăm că ne-a inclus în mod expres și pe noi în rugăciunea Sa: „Și mă rog nu numai pentru ei, ci și pentru cei ce vor crede în Mine prin cuvântul lor. Mă rog ca toți să fie una, cum Tu, Tată, ești în Mine, și Eu în Tine; ca și ei să fie una în Noi, pentru ca lumea să creadă că Tu M-ai trimis” (Ioan 17:20–21). Aici e vorba chiar de noi.

Isus a mijlocit în rugăciunea Sa pentru apostoli „pentru ca ei să fie în chip desăvârșit una” (Ioan 17:23) și pentru noi toți, care Îl urmăm pe Isus astăzi, să fim una cu Isus, una cu Tatăl și una cu ceilalți. O familie – „un singur trup” – strânsă laolaltă de rugăciunea lui Isus, în dragoste și ascultare. Acea rugăciune a lui Isus, care „trăiește pururea ca să mijlocească” pentru noi (Evrei 7:25), continuă să aibă efect, adunând împreună oameni într-o unitate intimă a rugăciunii, la fel cum Preaiubitul Fiul Isus este una cu Tatăl.

Izvoare de spritualitate este un document detaliat care dă socoteală de unitatea pe care rugăciunea lui Isus a generat-o de-a lungul acestor secole de trăire creștină. Dar unitatea nu este încă desăvârșită. Unii dintre creștini se consideră rivali. Alții luptă ca să dobândească suprație. Îndărătnicia și mândria sunt mine explozive responsabile pentru existența atâtor facțiuni. Cu toate acestea, iată că avem nume și biografii ale multora din familia noastră care s-au supus rugăciunii pe care Isus continuă și azi să o rostească, pentru ca noi să ajugem „în chip desăvârșit una, ca să cunoască lumea că Tu M-ai trimes, și că i-ai iubit, cum M-ai iubit pe Mine” (Ioan 17:23).

Eugene H. Peterson

profesor asociat de teologie spirituală, Regent College, Vancouver, B.C.

Mulțumiri

Am început să lucrez la această carte în urmă cu mulți ani, înainte să îmi treacă prin minte că o voi scrie. În 1993, am mers împreună cu cincisprezece studenți într-o tabără, la Tall Timber, undeva în îndepărtata regiune a Cascadelor, și, timp de o lună, i-am inițiat în istoria spiritualității. Era ceva cu totul inedit pentru ei, dar, din mai multe puncte de vedere, și pentru mine era o noutate. Curând am ajuns să fiu fascinat de acea lume și am început să o cercetez cu seriozitate. Am citit zeci, sute de cărți, adunând pagini întregi de notițe, iar în final mi s-a limpezit o idee ordonatoare și o structură. În urmă cu doi ani, cam pe vremea asta, m-am apucat de scris, iar rezultatul este cartea de față.

Am înțeles în tot acest timp că sunt un om foarte bogat, pentru că fac parte dintr-o comunitate a credinței care îmi conferă un foarte profund sentiment al apartenenței. Această comunitate este alcătuită din două grupuri. Cartea de față vorbește *despre* unul, și este *pentru* celălalt.

Din primul grup fac parte credincioșii – *sfinții*, cum îi numesc eu – care au trăit în ultimii două mii de ani. Acești sfinți ne-au încredințat o valoroasă moștenire de credință, sacrificiu și slujire. O mare parte dintre cărțile pe care le citim, dintre imnurile pe care le cântăm, din arta pe care o admirăm, din ritualurile pe care le urmăm și dintre disciplinile pe care le practicăm rememorează și teaurizează această moștenire. Le datorăm recunoștința noastră. Scriu această carte, măcar în parte, ca să îi cinstesc și să deapăn poveștile vieților lor.

Cel din urmă grup este alcătuit din sute de milioane de credincioși din ziua de azi. Ei sunt contemporanii mei creștini, frații și surorile mele în Cristos, cărora vreau să le fac cunoștință cu cei din primul grup, cu familia lor spirituală, sfinții care au adormit înaintea noastră. Ar fi o pierdere incalculabilă dacă această moștenire de credință ar fi uitată, precum bijuteriile de familie, uitate de vreme într-un cuțăr din pod.

Mai există încă un grup de oameni care se cere, de asemenea, menționat. Este vorba despre cei care m-au ajutat să scriu această carte, care este cu certitudine mai bună din pricina generoasei lor contribuții. Îi asigur pe toți de profunda mea recunoștință. Carloyn Browning Helsel, Shelby Dresback Miles, David Lincicum, Kyle Dresback, Erin Dung, Gabe Schmidt și Matt Kaemingk, foști studenți la Whitworth, care și-au finalizat studiile, îndreptându-se apoi spre alte preocupări, dar m-au ajutat pe timpul cercetărilor. Katie Wisenor, Kathy Watts, Paige McIlraith, Howard Wilcox, Bill Yakely și John Weller, membri ai bisericii mele, Whitworth Community Presbyterian Church, au citit majoritatea capitolelor și m-am întâlnit cu ei într-un grup restrâns ca să discutăm cartea din perspectivă laică. Cu Dick Avery, Rob Eyman, Matt Thomas, Rob Fairbanks, Joe Wittwer și John Underhill m-am întâlnit în fiecare lună la un grup de studiu pentru pastori, iar ei au citit și comentat manuscrisul din perspectivă pastorală. Julie Canlis și Jerry Root, cercetători ca și mine, au formulat critici consistente asupra anumitor capitole.

Trei colegi de la Whitworth, Jim Edwards, Adam Neder și Terry McGonigal, au citit fiecare capitol și au făcut comentarii utile asupra întregului volum. Aportul lor la această carte are pentru mine o valoare inestimabilă. M-au determinat să îmi dau toate silințele ca rezultatul să fie cât mai bun cu putință. Gail Fielding, bibliotecar la Whitworth, mi-a procurat cărți și articole din toate colțurile țării, adesea în timp foarte scurt. Le sunt, de asemenea, mulțumitor colegilor mei, personalului administrativ și studenților de la Whitworth – și în mod special celor care au luat parte la cursul de spiritualitate creștină, în Tall Timber –, care, de-a lungul anilor, mi-au asigurat o ambianță academică stimulativă și agreabilă. Stan și Becky Fishburn, administratorii Tall Timber Ranch, merită și ei deosebită grațitudine. Cindy Bunch, editor la InterVarsity Press, m-a îndemnat să am mereu în minte publicul căruia mă adresez și să tai până la sânge. Lorraine Caulton și-a cheltuit mult timp să caute reprezentările artistice cele mai nimerite pentru carte; instinctul și ochiul ei sunt extraordinare. De altfel, întreaga echipă de la InterVarsity Press mi-a acordat tot sprijinul necesar pe parcursul proiectului. Le mulțumesc din suflet tuturor.

Cei cărora le-am dedicat această carte sunt patru prieteni dragi, toți mai în vârstă cu o generație decât mine, și le datorez foarte mult. Ei sunt pentru mine niște avva și amma, cum îmi place să îi numesc. Harold Korver, pastorul senior sub oblăduirea căruia am lucrat ca tânăr

absolvent de seminar, m-a îndrumat să lucrez ca și cum succesul lucrării mele ar depinde numai de efortul pe care îl depun și să mă rog ca și cum totul ar depinde numai de Dumnezeu. Orice discuție pe care o purtăm la telefon este și acum o încântare. Rachel Johnson mi-a fost o prietenă îndatoritoare, îndrumător și mentor mulți ani. Regret că nu mai locuiește în Spokane. Sora Florence mă primește mereu ca pe un oaspete de seamă în comunitatea ei, mă ascultă cu atenție, pune întrebări pertinente și îmi permite să mă bucur de singurătatea mănăstirii. În sfârșit, Rits Tadema, cel cu care iau micul dejun o dată pe lună, mă însuflețește să Îl iubesc pe Dumnezeu cu inima, cu sufletul, cu mintea și cu puterea mea. Lor le dedic, cu afecțiune și recunoștință, această carte.

Introducere

Mai este de unde!

*Oricui bea din apa aceasta, îi va fi iarăși sete.
Dar oricui va bea din apa, pe care i-o voi da Eu,
în veac nu-i va fi sete; ba încă apa pe care i-o voi da Eu,
se va preface în el într-un izvor de apă,
care va țâșni în viața veșnică.*

IOAN 4:13–14

Dintre toate cărțile pe care le-am citit vreodată, una se detașează net. Este vorba despre *Confesiunile Sfântului Augustin*, care a fost episcop al Hiponei, din nordul Africii, la începutul secolului al V-lea. Ce anume are această carte, încât să se distingă dintre toate, chiar și între cărțile clasice de spiritualitate? De ce revin la ea an de an și parcă o găsesc mereu mai profundă? Ce o face mereu actuală și fascinantă? Geniul ei stă, cred eu, în strălucirea cu care Augustin își înfățișează convertirea, pe care a consemnat-o ca rugăciune, ca pe o conversație intimă cu Dumnezeu despre pelerinajul sufletului său către Dumnezeu.

Renegând credința mamei sale, în perioada adolescenței, Augustin (354–430 d.H.) a încercat diferite filosofii și moduri de viață înainte să înțeleagă faptul că numai Dumnezeu era în stare să răspundă celor mai arzătoare întrebări și să-i împlinească cele mai adânci nevoi ale inimii. S-a complăcut în plăceri trupești, dar acestea nu i-au adus satisfacțiile promise. Oricât de mult se desfăta în beția simțurilor, setea îi rămânea mereu neostoită. S-a zbătut să obțină celebritate, succes și recunoaștere publică, dar nu s-a ales decât cu amare deziluzii. Cu timpul, a constatat

că este prizonierul propriilor ambiții și dorințe întunecate, care amenințau să-i ruineze viața. Lucrul după care tânjea el cu adevărat era, desigur, să-L cunoască pe Dumnezeu. „Jinduiam cu ardoare la onoruri, bogății și la căsătorie”, Îi spune el în rugăciune lui Dumnezeu, „iar Tu râdeai de mine. Din cauza acestor poftes nesăbuite ajungeam în tot felul de încurcături supărătoare, dar Tu îmi erai cu atât mai prielnic, cu cât îmi îngăduiai mai puțin să mă înfrupt din desfătărilor a ceea ce nu erai Tu.”¹ Nu că ar fi plăcerea și ambiția rele în sine. Ele devin rele când sunt împlinite în răspăr cu Dumnezeu. Dumnezeu se cuvine să fie totdeauna cel dintâi în preocupările noastre, deoarece El este reperul, izvorul și finalitatea oricărei existențe. „Din cauza tuturor acestor lucruri și a altora de același fel săvârșisem păcatul atunci când, printr-o dezordonată înclinație către dobândirea unor astfel de bunuri, renunțam la lucrurile mai bune și la cele mai presus de orice, la Tine, Doamne, Dumnezeul nostru, la adevărul și la legea Ta.”² În cele din urmă, Augustin și-a predat viața lui Dumnezeu, dar numai după o luptă lungă și îndârjită.

Sfântul Augustin, *Confesiuni*

Târziu te-am iubit, Frumusețe, atât de veche și totuși atât de nouă, târziu te-am iubit! Căci iată, tu te aflai înlăuntrul meu, iar eu în afara mea. Acolo, în afara mea, te căutam pe tine, și în urâtenia mea mă năpusteam asupra lucrurilor frumoase pe care le-ai creat. Tu erai cu mine, dar eu nu eram cu tine! Și mă țineau departe de tine tocmai acele lucruri frumoase care nu ar fi existat dacă nu ar fi existat în tine. M-ai chemat, m-ai strigat și ai sfâșiat cu țipătul tău surzenia mea! Ai fulgerat, ai străluminat și ai izgonit orbirea mea! Ai răspândit mireasma ta, ți-am respirat suflarea, iar acum suspin după tine, ți-am simțit gustul, iar acum mi-e sete și mi-e foame de tine! M-ai atins și ai aprins în mine dorința după pacea ta! [traducere de Eugen Munteanu]

PUTEM ÎNVĂȚA DIN ISTORIE?

Forța ce răzbate din povestea vieții lui Augustin este cea care m-a determinat să scriu o istorie a spiritualității creștine. *Confesiunile* înfățișează

¹ Sfântul Augustin, *Confesiuni*, 6, 6, 9, trad. Eugen Munteanu, București, Nemira, ed. a II-a, revizuită, 2006, p. 120.

² *Ibidem*, 2, 5, 10, p. 52.

călătoria unui om către Dumnezeu. Deși au trecut 1 600 de ani de când a fost scrisă, cartea e încă actuală. Augustin este unul dintre sutele de sfinți ale căror biografii trebuie relatate, rememorate și prețuite, deoarece ne aduc aminte că nu suntem singuri, că nu am epuizat profunzimile credinței creștine. Glasurile lor răsună ca un eco peste veacuri, spunându-ne: „Mai este de unde! Mai este din belșug!” Ne invită să ne adăpăm la fântâna apelor vii ale credinței creștine, care făgăduiește să stâmpere cea mai profundă sete a omului, sete care face parte din esența naturii noastre de oameni creați de Dumnezeu și pentru Dumnezeu; dar noi ne-am răzvrătit împotriva Lui și am încercat să găsim împlinire în lucruri fără valoare. Această sete neostoită poate fi stinsă într-un singur fel – într-o relație mai apropiată cu Dumnezeu așa cum Îl cunoaștem în persoana Fiului Său, Isus Cristos, și prin puterea mântuitoare a Duhului Sfânt. Numai Dumnezeul Triun ne poate împlini cele mai profunde nevoi.

Există multe lucruri pe care le vedem și le trăim în creștinismul contemporan care nu ne conduc către adâncul bogăției lui Dumnezeu. Ne provoacă cel mult neliniști și frustrări. *Trebuie să existe și altceva decât ceea ce se vede!*, ne spunem. Ajungem extenuați de controverse triviale, de gelozii penibile care dezbină Biserica; clădiri impunătoare și programe pompoase care ne zăpăcesc, dar nu aduc niciun fel de disciplină; predici de tipul „ajută-te singur”, care răstălmăcesc marile adevăruri și credința biblică; moduri de închinare pe gustul publicului; lideri creștini care, în aviditatea lor după putere politică, sacrifică orice fidelitate față de Evanghelie. Nu toate aceste chestiuni sunt în aceeași măsură și fără echivoc rele. Creștinismul american propășește; se poate mândri cu o rată mare a celor care frecventează bisericile și exercită o influență masivă asupra culturii. Cu toate acestea, însuși succesul ne poate ademni să credem că le știm pe toate și că avem tot ce ne trebuie, și că lumea ne așteaptă cu sufletul la gură să intrăm în scenă.

Fiecare generație de credincioși s-a confruntat cu pericolul de a se închide în propria perspectivă mioapă asupra credinței creștine, presupunând că paradigma și practicile ei sunt cele mai nimerite. C. S. Lewis invoca acest argument ca pledoarie pentru lectura cărților de altădată. „Nimeni”, scria el, „nu este pe deplin scutit de această orbire, dar cu siguranță o putem accentua și putem deveni mai vulnerabili la ea dacă citim numai cărți moderne”, pentru că scrierile moderne (dimpreună cu ideile și deprinderile pe care le promovează) nu fac decât să ne confirme ceea ce deja știam, contribuind astfel la petele oarbe și

prejudecățile pe care le avem. „Singurul paliativ este să permitem brizei răcoroase a veacurilor trecute să ne pritocească mintea, iar acest lucru este cu puțință doar prin lectura cărților vechi.” Cu siguranță, înaintașii noștri n-au fost desăvârșiți în toate lucrurile. „Oamenii nu erau mai înțelepți decât acum; făceau la fel de multe greșeli ca noi. Dar nu erau aceleași greșeli.” Succesele lor ne vor fi învățătură; eșecurile lor ne vor fi avertismente. „Două capete fac mai mult decât unul singur, nu pentru că vreunul din ele ar fi infailibil, ci pentru că e mai puțin probabil să greșească în aceeași privință.”³

Istoria poate constitui un tezaur de preț pentru viața spirituală, din cauză că oferă modele de credincioși care, trăind în alte vremi și în alte locuri, au înțeles ce înseamnă căutarea, cunoașterea și experierea lui Dumnezeu, ceea ce sintetizează esența „spiritualității”⁴. Oricât de diferiți ar fi de noi, acești credincioși ne pot instrui cu privire la adevăruri creștine pe care nu ni le-am însușit până acum sau nu le-am considerat importante.⁵ S-ar putea ca tocmai reîntoarcerea la tradiție să ne îmboldească spre un nou stil de viață, spre slava lui Dumnezeu, caracterizat de o cunoaștere mai profundă, o experiență mai bogată și o fidelitate mai mare față de Evanghelie. Probabil că tocmai redescoperirea unor vechi adevăruri ar putea să ne motiveze să trăim ca oameni înnoiți, slujitori devotați ai Împărăției lui Dumnezeu. Și abia după ce vom

³ C. S. Lewis, „Introducere” la *St. Antanasius, „On the incarnation”*, Crestwood, NY, St. Vladimir’s Seminary Press, 1993, p. 68–69

⁴ Cuvântul *spiritualitate* constituie o achiziție relativ recentă a limbajului teologic, cu o istorie de aproximativ două sute de ani. Aproape de la început a căpătat conotații destul de heterodoxe, oglindind ceea ce înțelegem și noi prin fascinația modernă față de spiritualitatea ce depășește granițele ortodoxiei istorice. Transcendentaliștii, de pildă, preferă termenul de *spiritualitate* altora precum *pietate* sau *sfințenie*, deoarece se asociază, în mintea lor, cu o atitudine deschisă către experiment, mai puțin ancorată în tradiție. Accepțiunea propusă de ei păstrează aceeași direcție și în prezent. Mulți americani se consideră azi „spirituali”, dar nu „religioși”. Preferă să testeze, să prospecteze și să experimenteze o gamă largă de credințe și practici religioase, încercând să-și croiască o religie după un model care să se potrivească propriilor interese individuale. Am decis să folosesc acest termen datorită faptului că este larg acceptat, dar și pentru a-i îngusta conotațiile în acord cu sensul tradițional specific credinței creștine.

⁵ Sunt disponibile [în lb. engleză, (n.tr.)] zeci de titluri având ca tematică spiritualitatea creștină. Consultați, de exemplu, Thomas M. Gannon și George W. Thrauh, *The Desert and the City. An Interpretation of Christian Spirituality*, Chicago, Loyola University Press, 1984; Margaret R. Miles, *Practicing Christianity. Critical Perspective for an Embodied Spirituality*. New York, Crossroad, 1988; Lawrence S. Cunningham și Keith J. Egan, *Christian Spirituality, Themes from the Tradition*, New York, Paulist Press, 1996; Alister McGrath, *Christian Spirituality. An Introduction*, Londra, Blackwell, 1999; Urban T. Holmes, *A History of Christian Spirituality*,

întoarce privirea în trecut să fim în stare să privim spre viitor și să stabilim un nou curs pentru propria noastră viață. Istoria ne va dovedi că viața creștină depășește cunoștințele și experiențele noastre de până acum. Ne va învăța că tocmai adevărurile pe care petele oarbe ale religiei contemporane ne împiedică să le vedem, ne determină să citim Scriptura cu alți ochi, ne stimulează să practicăm discipline spirituale pe care nu le-am mai încercat și ne deschid o nouă perspectivă asupra vremii și lumii noastre. Duhul Sfânt va folosi faptele istorice ca să ne călăuzească într-o călătorie ce ne poate aduce mai aproape de adâncul bogăției lui Dumnezeu.

De ce istoria? Istoria este fundamentală pentru credință, deoarece creștinismul este preocupat de fapte istorice – adevărate, după cum s-a dovedit – despre felul în care a plănuit Dumnezeu să mântuiască lumea. Deși e cât se poate de simplă și de banală, această narațiune relatează cum Dumnezeu a creat lumea, bună în sine, cum lumea a fost coruptă prin păcatul omului și cum Dumnezeu readuce lumea la bunătatea originală prin Isus Cristos. Esențialul acestei narațiuni a fost consemnat în Biblie, care conține istoria mântuirii. Dar narațiunea răscumpărării nu se sfârșește odată cu Noul Testament, ci continuă și în zilele noastre și va continua până când Dumnezeu va decide sfârșitul glorios al istoriei. Modul de lucru al lui Dumnezeu este și azi la fel de relevant și de vital ca pe vremea apostolilor, fiindcă El nu a încetat să lucreze în lume. Planul Său este în plină desfășurare; promisiunea Lui de a mântui lumea este la fel de neclintit ca totdeauna. Istoria a fost mereu arena în care s-a desfășurat lucrarea lui Dumnezeu.⁶ Ceea ce a început cu

---

Minneapolis, Seabury Press, 1980; Michael Cox, *Handbook of Christian Spirituality*, San Francisco, Harper & Row, 1983; Cheslyn Jones, Geoffrey Wainwright și Edward Yarnold (ed.), *The Study of Spirituality*, New York, Oxford, 1986; Robin Mass și Gabriel O'Donnell (ed.), *Spiritual Tradition for the Contemporary Church*, Nashville, Abingdon, 1990; Gordon Mursell (ed.), *The Story of Christian Spirituality. Two Thousand Years, from East to West*, Minneapolis, Fortress Press, 2001); Luke Timothy Johnson, *Faith's Freedom. A Classic Spirituality for Contemporary Christians*, Minneapolis, Fortress, 1990; Philip Sheldrake, *Spirituality and History*, New York, Crossroad, 1992; Rowan Williams, *The Wound of Knowledge. Christian Spirituality from the New Testament to St. John of the Cross*, Boston, Cowley, 1991; John Macquarrie, *Paths in Spirituality*, Harrisburg, PA, Morehouse, ed. a II-a, 1992; Bradley C. Holt, *Thirsty for God. A Brief History of Christian Spirituality*, Minneapolis, Augsburg Press, 1993.

⁶ „În concepția creștină cu privire la activitatea divină, mântuirea nu intervine doar în istorie, ci prin istorie; istoria este, ca să zicem așa, materia, substanța în care mântuirea se produce. Evenimentul central al mântuirii este Cristos; dar nici măcar în cea mai simplistă enunțare a credinței creștine, acest eveniment nu este unul izolat. E doar punctul culminant al unei lungi perioade pregătitoare; și este urmat

Avraam și a fost dus la îndeplinire prin Isus, Dumnezeu promite să continue prin oameni ca noi, până ce toate lucrurile vor fi iarăși bune și desăvârșite. Și noi putem căpăta un rol în această istorie.

Istoria ne confruntă cu niște oameni care, deși adesea diferiți de noi, au lecții valoroase de oferit. Unii au suferit martiriul, subiect cvasinecunoscut lumii occidentale (dar o realitate pentru bisericile din Lumea a Doua și a Treia); alții au petrecut ani întregi în singurătatea deșertului înainte să-și asume poziții de conducere în Biserică; în vreme ce alții au plecat în țări exotice ca să predice Evanghelia și să le poarte de grijă celor săraci, fără să se mai întoarcă vreodată în țările lor de baștină. Și ei citeau aceeași Biblie pe care o citim noi, se închinau aceluiași Dumnezeu și Îl urmau pe același Domn, dar, de multe ori, într-un alt fel decât noi. Aceste deosebiri nu îi fac neapărat mai buni decât credincioșii moderni. Și ei păcătuiau; viața lor spirituală n-a fost fără pată; întreprinderile lor n-au fost mereu încununete de succes. Aveau tot atâtea defecte câte avem și noi. Nu tot ce s-a petrecut în istoria Bisericii este just, corect sau bun. Multe dintre afirmațiile făcute în numele lui Dumnezeu au fost greșite; multe dintre faptele săvârșite în Numele lui Dumnezeu au fost odioase. Există situații când nu ne putem limita la a spune că acele lucruri au fost *bizare* sau *diferite*, ci trebuie să le considerăm *greșite* și *distructive*.

Orice mișcare creștină poate fi bună, la fel ca o mâncare bună care se alterează. Însă faptul că ceva e coruptibil nu înseamnă că e lipsit de orice valoare. *Abusus non tollit usus*, spune o celebră maximă latină. „Abuzul nu împiedică uzul.”⁷ Istoria consemnează numeroase abuzuri. Dar aceste deviații evidente nu trebuie să ne distragă atenția sau să ne smintească. Icoanele ortodoxe pot fi importune și stridente, dar înfățișează, în formă artistică, gloria viitoare a credincioșilor; sacramentalismul catolic poate conduce la o credință exterioară și formală, dar ne poate aminti că Dumnezeu folosește materia – apă, ulei, pâine și vin – ca să-și facă de cunoscut harul; doctrina protestantă poate zămisli o credință care preamărește mintea în detrimentul inimii, dar tot ea afirmă importanța fidelității față de Scripturi. Nu există nicio tradiție care să cumuleze numai plusuri sau numai minusuri. Cu toate acestea, noi, vlăstarii și moștenitorii acestor sfinți și ai mărețelor tradiții pe care ei le

---

de consecințe cu bătaie lungă” (Andrew F. Walls, „Globalization and the Study of Christian History”, în *Globalizing Theology. Belief and Practice in an Era of World Christianity*, ed. Craig Ott și Harold A. Netland, Grand Rapids, Baker, 2006, p. 70).

⁷ Adică existența exceselor nu invalidează un ritual, o tradiție, o concepție etc. (n.tr.).

întruchipează, beneficiem de un uriaș avantaj. Putem învăța de la ei pentru că le succedăm în istorie. Cronologia ține cu noi. Sfinții nu ne-au putut vedea, însă noi îi putem vedea, putem analiza trecutul la care și-au adus ei contribuția și avem posibilitatea să învățăm din faptele lor mărețe și din greșelile lor. Și ar fi foarte bine să procedăm așa, pentru că au multe să ne învețe.

Avem de învățat, dar pentru asta trebuie să devenim învățăcei smeriți. Augustin spunea odinioară că pentru a înțelege un lucru trebuie mai întâi să-l îndrăgești, adică să-l studiezi cu bunăvoință, răbdare și apreciere. Adevărata înțelegere presupune să ne cufundăm în subiect și să-l lăsăm să ne pătrundă.⁸ În minunatul său eseu „Meditation in a Toolshed” [„Meditație într-un șopron”], C. S. Lewis a observat că, în fond, există două căi de înțelegere a unui lucru. Putem privi *spre* subiect dintr-un punct de vedere exterior – și, de obicei, străin –, care ne conferă autoritate asupra lui; sau putem privi *împreună cu* subiectul, permițându-i să ne dezvăluie lumea.⁹ Evident, ambele metode de studiu sunt legitime. În consecință, această carte va însoți raza de lumină spirituală ce străbate dinspre martiri și mistici, puritani și pionierii misionari, asceți și artiști. Acea lumină va străluci și peste viețile noastre. Ne va confrunta cu superficialitatea ce caracterizează uneori propriul nostru creștinism; ne va motiva totodată să fim statornici. Va deschide pentru noi calea care ne stă înaintea, ducându-ne și mai aproape de Lumina Însăși, de Dumnezeu, împlinind astfel cuvintele psalmistului: „prin lumina Ta vedem lumina”.

Din păcate, istoria nu este un subiect spre care să ne orientăm instinctiv când avem nevoie de ajutor spiritual. Cultura actuală manifestă o reticență față de istorie și mai cu seamă față de istoria religiilor. Avem tendința să ne preocupăm doar de prezent, să ne ferecăm în ceea ce este contemporan, să fim atrași de imediat și de actual. Dintr-un motiv anume, presupunem că doar ceea ce tocmai s-a întâmplat este întotdeauna – sau în majoritatea cazurilor – de stringentă importanță.

---

⁸ Robert Louis Wilken explică ideea lui Augustin în excelenta sa lucrare, *The Spirit of Early Christian Thought*. Augustin susține că trebuie să „credem” înainte să putem înțelege. Dar prin a crede el nu se referă la o încredere absolută sau o supunere necugetată, ci la dorința de a lăsa subiectul respectiv să ne pătrundă. Abia apoi vom fi în stare să-l înțelegem suficient de bine încât să dăm o replică, fie ea apreciativă sau critică. Vezi Robert Louis Wilken, *The Spirit of Early Christian Thought*, New Heaven, CT, Yale University Press, 2003, p. 166–180.

⁹ C. S. Lewis, „Meditation in a Toolshed”, în *God in the Dock*, Grand Rapids, Eerdmans, 1970, p. 212–215.

Astfel că istoria este privită cu oarecare indiferență, ca o piesă de muzeu, înainte să i se ofere posibilitatea să ne învețe ceva. Ajungem, așadar, să criticăm și să ignorăm ceea ce nici nu ne-am dat osteneala să ascultăm sau să înțelegem. E foarte posibil să nu avem habar ce pierdem procedând în acest mod¹⁰.

Predau la catedra de teologie a Universității Whitworth, o universitate privată în care se studiază artele liberale¹¹, situată în Spokane, statul Washington. Calendarul academic al universității include, în luna ianuarie, un singur curs de trei credite. Mulți profesori folosesc această perioadă ca să-și ducă studenții către destinații precum Africa de Sud, Thailanda, Germania, Turcia sau Honduras. Cu vreo zece ani în urmă, am început să predau un curs într-o zonă retrasă a Parcului Național North Cascade. Petrec acolo o lună de zile împreună cu studenții. Nu există distracții – n-avem telefoane, radiouri, televizoare, celulare, computere sau e-mailuri. Trăim în comunitate și ne supunem unei Reguli benedictine adaptate, care impune închinare de patru ori pe zi, patru ore de studiu și rugăciune tăcută, grupuri mici de discuții, slujire reciprocă și, desigur, joc (schi fond, de exemplu). Obiectivul acestui curs e să-i pună pe studenți în contact cu istoria spiritualității creștine.

În timpul acelei luni de reclusiune, studenții au parte de o schimbare. Nu solitudinea îi transformă, oricât de încântătoare ar fi ea, ci subiectul. Istoria spiritualității devine și istoria lor, iar eroii cu care se întâlnesc devin membrii familiei lor spirituale. La început, studenții sunt timorați de straniețea subiectului și de bizareria învățaturii, pentru că istoria spiritualității creștine le deschide o lume cu totul necunoscută. Dar după o vreme, biografiile sfinților încep să li se pară convingătoare, sfinte și captivante. Bizareria nu-i mai deranjează; eventual îi fascinează, devine pasiune și îi sensibilizează. Istoria îi determină să aibă curajul să

¹⁰ Deplângând această amnezie, Alister McGrath scrie: „Una dintre cele mai mari tragedii care a copleșit bisericile protestante în acest secol [secolul XX (n.tr.)] este pierderea memoriei colective de lungă durată, în favoarea unei cronologii care, în cel mai bun caz, cuprinde o generație. Când încerci să ajungi undeva, e bine să știi de unde vii. Analiza celor trecute îndeamnă la precauție, la o evaluare mai temeinică a lucrurilor posibile în viitor”, Alister McGrath, *Roots That Refresh. A Celebration of Reformation Spirituality*, Londra, Hodder & Staughton, 1991, p. 21.

¹¹ Această sintagmă desemna în sistemul medieval de învățământ șapte discipline, organizate în două cicluri: *trivium* (gramatica, logica și retorica) și *quadrivium* (aritmetica, geometria, muzica și astronomia), împreună constituind cele șapte arte liberale. Sensul modern se referă însă la disciplinele teoretice care îi conferă cursantului un bagaj de cultură generală, spre deosebire de, să zicem, disciplinele tehnice, care oferă calificări cu aplicabilitate practică imediată (n.tr.).

fie altfel, însă într-o manieră adecvată și relevantă pentru locul și timpul în care trăiesc.¹²

ESTE CREDINȚA CREȘTINĂ ADEVĂRATĂ?

Mai există și un alt motiv pentru care *Confesiunile* constituie o voce atât de percutantă. Augustin nu numai că și-a povestit propria viață, dar a folosit această istorie personală ca să proclame adevărul cardinal al credinței creștine, revelat în chip desăvârșit în Isus Cristos, care ni l-a descoperit pe Dumnezeu și ne unește cu Dumnezeu. „Căutam calea de a dobândi puterea de care aveam nevoie pentru a mă bucura de Tine, dar nu o găseam, atâta vreme cât nu îmbrățișam pe mijlocitorul între Dumnezeu și om, pe omul Isus Cristos, acela care este peste toate Dumnezeu binecuvântat în veci.”¹³

Multe religii pretind că dețin adevărul despre Dumnezeu sau despre zei ori despre realitatea ultimă. Dar asemenea pretenții ridică o întrebare. Cum putem ști dacă au dreptate? Credința creștină oferă un răspuns. Dumnezeu a decis să ne spună adevărul despre Sine revelându-ni-Se ca ființă umană. Primii ucenici ai lui Isus nu aveau cum să ajungă la această concluzie prin ingeniozitatea, inteligența sau creativitatea lor, pentru că o atare posibilitate era inacceptabilă pentru orice evreu credincios. Inimaginabila mărturisire de credință a lui Toma ilustrează transformarea care s-a petrecut în ucenici. Auzind că Isus ar fi înviat după ce fusese crucificat, Toma refuză să creadă zvonurile absurde înainte ca el însuși să fi pus mâna pe stigmatele din mâinile și picioarele lui Isus. Când Se înfățișează înaintea lui Toma, Isus îl pofteste să verifice. Însă Toma cade în genunchi pe dată și exclamă: „Domnul meu și Dumnezeul meu” (Ioan 20:28). Iudeii Îi adresau asemenea cuvinte numai lui Dumnezeu, despre care credeau că este unul, sfânt și transcendent. Dar iată-l pe Toma, adresându-se cu aceste titluri divine lui Isus, dovedind că ucenicii credeau cu adevărat că Isus este Dumnezeu, chipul divin în trup omenesc. Ei considerau că Isus Îl face pe Dumnezeu vizibil, uman și cognoscibil. Deși religia le impunea un monoteism strict, ei s-au închinat lui Isus, l-au adresat rugăciuni și Lui și-au devotat viețile.

¹² Rowan Williams, arhiepiscop de Canterbury, argumentează că disponibilitatea de a accepta „stranietatea” trecutului ne va ajuta să ne înțelegem propria noastră stranietate. În contrast, lipsa disponibilității de a învăța din trecut ne va face să „sprimăm istoricul, ignorând sau înlăturând în mod voit tot ceea ce e straniu și astfel să rămânem blocați în izolarea noastră a modernității”, Rowan Williams, *Why Study the Past? The Quest for the Historical Church*, Grand Rapids, Eerdmans, 2005, p. 24.

¹³ Sfântul Augustin, *Confesiuni*, 7, 18, 24, p. 154.

Credința în ceea ce creștinismul numește întrupare a iscat o lungă și sinuoasă dispută cu privire la cum trebuie înțelese natura divină și natura umană a lui Cristos, acceptând premisa – pe care și primii ucenici o susțineau – că Isus a fost într-adevăr Dumnezeu. După patru sute de ani de dispute aprige, creștinii au ajuns la două concluzii uluitoare. Cea dintâi concluzie a fost că Dumnezeu este o relație de iubire; Dumnezeu e dragoste nu doar pentru că iubește creația, ci pentru că El este dragoste în Sine. Tatăl Îl iubește pe Fiul; Fiul Îl iubește pe Tatăl. Duhul Sfânt, care locuiește în inimile noastre, este esența desăvârșită, pură și personală a acestei relații, de aceea ne atrage spre dragostea ce există în chiar ființa lui Dumnezeu.

A doua concluzie a fost că Cristos este desăvârșit în dumnezeire și desăvârșit în umanitate. Firea Sa divină nu a absorbit firea umană, nici firea umană nu a știrbit firea Sa divină. El este în același timp Dumnezeu și om. Ca urmare, dacă vrem să știm cine este Dumnezeul adevărat, trebuie să ne uităm la Isus Cristos; dacă vrem să cunoaștem cum este ființa umană, de asemenea trebuie să ne uităm la Isus Cristos.¹⁴ Așa cum a descoperit Augustin, realitatea ultimă a venit pe pământ, Dumnezeu S-a făcut om, nemurirea s-a supus morții, totul de dragul nostru. „Acest Mijlocitor între Dumnezeu și oameni, omul Isus Cristos, s-a așezat între muritorii cei păcătoși și Cel drept și nemuritor, muritor el însuși asemenea oamenilor și drept asemenea lui Dumnezeu.” Acest Isus, om desăvârșit și Dumnezeu desăvârșit, e cel care ne-a câștigat mântuirea. „Cît de mult ne-ai iubit, bunule Părinte, tu care nu L-ai cruțat pe singurul tău Fiul și L-ai încredințat morții, pentru noi, cei nelegiuîți. [...] El care a fost înaintea Ta, pentru noi, deopotrivă învingător și victimă – învingător tocmai pentru că a fost victimă –, El care a fost

¹⁴ În mare parte, disputa referitoare la natura lui Dumnezeu a fost rezolvată la Conciliul de la Niceea (325 d.H.), care a fost completat de Conciliul de la Constantinopol (381 d.H.). Disputa despre cele două firi ale lui Cristos a fost tranșată la Conciliul de la Calcedon (451 d.H.), deși unele grupări nu au acceptat învățăturile calcedoniene și au decis să se despartă de restul Bisericii. Cele mai importante două ramuri desprins astfel au fost monofiziții și nestorienii, care încă mai există și azi. Vezi Robert Louis Wilken, *Spirit of Early Christian Thought*, cap. 4-5; William C. Placher, *A History of Christian Theology. An Introduction*, Philadelphia, Westminster Press, 1983, cap. 6; Jaroslav Pelikan, *Tradiția creștină. O istorie a dezvoltării doctrinei*, trad. Silvia Palade, 2004, Iași, Polirom, vol. I: „Nașterea tradiției universale (100–600)”, cap. 4–5. Iată și câteva excelente surse primare dedicat acestui subiect: William G. Rush (ed.), *The Trinitarian Controversy*, Minneapolis, Fortress Press, 1980; Richard A. Norris Jr. și William G. Rush (ed.), *The Christological Controversy*, Minneapolis, Fortress Press, 1980.

înaintea Ta, pentru noi, deopotrivă preot și jertfă – și anume preot tocmai pentru că a fost jertfă.”¹⁵

Această convingere fermă potrivit căreia credința creștină este în mod absolut și efectiv adevărată intră în conflict cu o bună parte a spiritualității contemporane. Spiritualitatea a devenit un moft cultural. Politicienii, vedetele, universitarii și media folosesc adesea termenul fără să se mai ostenească să-l definească. De fapt, această ambiguitate deserveste niște scopuri utilitariste. În cultura americană modernă, putem fi „spirituali” fără să adoptăm o anumită tradiție de credință sau să aparținem unei comunități specifice, mai ales celei creștine. Acest soi de spiritualitate nebuloasă ne îngăduie să conturăm o trăire spirituală cu priză la public și care se potrivește cu preocupările și pretențiile imediate ale consumatorului. Dar deseori asemenea spiritualitate este lipsită de substanță, integritate și disciplină. Poate îngloba în același timp orice și nimic anume; e la fel de găunoasă precum definiția hollywoodiană a iubirii.

Istoria spiritualității creștine ne va împiedica să acceptăm atare neghiobie, vid și relativism. Nu că în biserică ar exista deplină armonie asupra subiectului. Scopul acestei cărți este, până la urmă, să înfățișeze *diversitatea* spiritualității creștine. Dar, oricât de mari ar fi deosebirile între aceste tradiții, există un adevăr subiacent care le unește. Din perioada apostolică și până astăzi, covârșitoarea majoritate a creștinilor a fost încredințată că Dumnezeu S-a revelat pe Sine în Isus Cristos, că Isus Cristos este totodată divin și uman și că Dumnezeu este astfel unul în comuniune. Scopul meu este să cercetez cum aceste tradiții diferite – ascetică, monastică, sacramentală, evanghelică și altele asemenea – dezvăluie cine este Dumnezeu, cum Îl putem cunoaște cât mai intim și ce putem deveni în El și prin El.

Cartea urmează cronologia evenimentelor istorice; începe cu spiritualitatea primilor martiri creștini și sfârșește cu spiritualitatea pionierilor misionari. Fiecare capitol conține câte o idee sugestivă, cuprinsă într-un cuvânt sau o frază. Vom cerceta cum fiecare dintre aceste idei s-a ivit dintr-un complex de circumstanțe istorice și s-a dezvoltat de-a lungul timpului, adăugându-se în cele din urmă tezaurului istoriei spiritualității creștine pe care îl avem azi la dispoziție. De exemplu, în ideea de „mărturie” este cuprinsă spiritualitatea primilor martiri, în cuvântul „ritm”, spiritualitatea monastică din zorii Evului Mediu, în „cuvânt”,

---

¹⁵ Sfântul Augustin, *Confesiuni*, 10, 43, 68–69, p. 246–247.

spiritualitatea reformatorilor, iar în „risc”, spiritualitatea pionierilor misionari. După tipicul oricărei lucrări cu tematică istorică, și această carte cuprinde un colaj de relatări și va înfățișa o distribuție de personaje uneori fascinante, altele excentrice. Sper ca volumul de informații din aceste pagini să fie suficient încât să-l solicite și pe cel mai învățat dintre cititori, dar nu atât de mare încât să-l frustreze pe cel care se apropie pentru întâia dată de acest subiect. Notele conțin referințe utile celor care vor să afle mai mult despre sursele folosite și cuprind totodată sugestii pentru lecturi aprofundate. Țelul meu este să scriu o istorie utilă și accesibilă, una onestă față de trecut și relevantă în prezent.

„Toate lucrurile sunt ale voastre”, le spune Pavel credincioșilor din Corint, care făcuseră partide, pornind de la învățăturile liderilor importanți ai Bisericii, evident, fără încuviințarea respectivilor conducători. Era un grup al lui Apollo, unul al lui Petru, unul al lui Pavel, chiar și unul al lui Isus. Fiecare grup își afirma specificul care îl făcea superior celorlalte. Pavel le explică faptul că se privează singuri de avantajul de a învăța de la toți povățuitorii lor, care, la rândul lor, au fost chemați să-și folosească darurile spre binele comun al întregii Biserici. „Nimeni să nu se fâlească dar cu oameni, căci toate lucrurile sunt ale voastre: fie Pavel, fie Apolo, fie Chifa, fie lumea, fie viața, fie moartea, fie lucrurile de acum, fie cele viitoare; toate sunt ale voastre, și voi sunteți ai lui Cristos, iar Cristos este al lui Dumnezeu” (1 Corinteni 3:21–23).

„Toate lucrurile sunt ale noastre”, inclusiv bogata istorie a Bisericii. Vă poftesc să vă imbarcați pentru această incursiune prin istorie alături de mine, să întâlniți și să vă împrieteniți cu această familie a credinței care a trăit de-a lungul veacurilor și să învățați de la acest „nor așa de mare de martori”. Acești oameni, frații și surorile noastre în Cristos, L-au iubit, I-au slujit și L-au urmat pe Dumnezeu cu toată priceperea lor în vremea și locul în care au trăit. Mărturia lor ne poate ajuta să facem și noi la fel. Fiindcă vor să ne transmită că: „Mai este de unde, mai este din belșug”.

1

Mărturie

Spiritualitatea primilor martiri creștini

*În nimeni altul nu este mântuire:
căci nu este sub cer niciun alt Nume dat oamenilor,
în care trebuie să fim mântuiți.*

FAPTELE APOSTOLILOR 4:12

Să începi o carte cu o vizită în arenele romane poate părea ciudat. Cu toate acestea, de acolo se cuvine să pornim, pentru că străvechile arene sunt locul unde primii creștini și-au mărturisit cu îndrăzneală credința în Isus Cristos și și-au dovedit credințioșia neștrămutată, indiferent de prețul care trebuia plătit. Ca și în zilele noastre, în Antichitate, arenele erau destinate distracției. Dar pe atunci, distracțiile erau crude, violente și sângeroase. Gladiatorii luptau până la moarte, veturinii se băteau să învingă în cursele de care sau mureau încercând, animalele sălbatice sfâșiau sclavi, ocnași sau dușmani ai Romei. Învingătorii câștigau admirația mulțimilor, uneori dobândind faimă sau chiar răscumpărându-și libertatea; învinșii, dacă supraviețuiau, rămâneau schilodiți pe viață.

Și creștinii și-au înfruntat moartea în arenă. Suferințele lor ostoiuau setea de sânge a mulțimii, care se bulucea să-i vadă sfârtecați de animale ori fugăriți de sabia gladiatorilor. Martiriul creștinilor era un eveniment public ce îi distra pe cetățenii obișnuiți și îi avertiza pe credincioși că poate veni oricând rândul lor.¹ În mod ironic, persecuția a generat exact efectul opus celui scontat. În loc să stingă mișcarea creștină, a stimulat-o. Cum spunea cu multă vreme în urmă Tertulian, sângele creștinilor a devenit sămânță, motivându-i pe credincioși și impresionându-i – ori contrariindu-i – pe păgâni (aici termenul se referă la adepții religiilor

---

¹ Robert Lane Fox, *Pagans and Christians*, New York, Alfred A. Knopf, 1989, p. 420.

arhaice sau la cei ce participau la ceremonii religioase străine creștinismului). Spectatorii se întrebau de unde au creștinii atâta curaj și ce religie poate împinge la un asemenea sacrificiu.²

Nu vom înțelege niciodată spiritualitatea creștină – ce este ea și ce o face să fie unică – dacă nu pricepem semnificația martirajului. Primii creștini au murit pentru că Îl mărturiseau pe Isus Cristos ca Domn. Domnia lui era mai presus decât tot ce aveau mai de preț în viață – sănătate, statut social, putere sau Roma însuși. Ei erau convinși că Isus nu admite concurență. Când au fost obligați să aleagă, au decis să-L urmeze pe Isus, oricât de mare ar fi fost prețul plătit. Primii martiri au plătit foarte scump: cu propria viață. Dar valoarea exemplului lor nu rezidă în martiriul însuși, nobil și curajos, ci în devotamentul lor față de domnia lui Cristos. Faptul că s-ar putea ca noi să nu trebuiască să murim pentru Cristos este irelevant. Problema fundamentală este cum *trăim* pentru Cristos.

PERSECUȚIA ÎN NOUL TESTAMENT

Analizând firul evenimentelor din Noul Testament, martiriul din zorii creștinismului n-ar trebui să ne surprindă. Persecuția, suferința și moartea sunt în miezul mesajului creștin. Crucea, un înfiorător instrument de execuție, a devenit în jurul anului 500 d.H., principalul simbol al credinței, deoarece le amintea credincioșilor, la fel ca în prezent, despre sacrificiul umilitor al lui Isus pe cruce. Noul Testament relatează, una după alta, istorisiri despre persecuții și suferință, nu doar în evanghelii – care se ocupă de viața lui Isus –, ci și în Faptele apostolilor, care înfățișează istoria Bisericii primare. Ștefan a fost primul creștin martirizat, iar apostolul Iacov a împărtășit o soartă similară câțiva ani mai târziu. Pavel întâmpina rezistență peste tot pe unde călătorea. Viața lui a fost una de continuă suferință – a fost bătut, închis, trădat, a trecut prin naufragii, nopți de nesomn și privațiuni de toate felurile, toate de dragul Evangheliei.³

Noul Testament vorbește atât de des despre persecuții, încât începe să semene cu bruiatul radio, mereu prezent ca un zgomot de fond. E foarte ușor să ne obișnuim cu acest zgomot de fond și, în consecință, să-l

² „Intransigența creștinilor curajoși a produs o puternică impresie în comunitatea lor, cât și printre păgâni”, *ibidem*, p. 421.

³ Și Pavel insistă uneori cu hotărâre asupra acestui aspect. Își folosește adesea suferințele ca argument împotriva influenței „falșilor profeți” care îi subminau activitatea, în special în Corint. Pavel face apel la suferințele sale ca să-și legitimeze chemarea apostolică. Vezi 2 Corinteni 11.

ignorăm, mai ales dacă ne vine dificil să asimilăm empatic experiența persecuției. Isus i-a învățat astfel pe ucenici: „Ferice va fi de voi când, din pricina Mea, oamenii vă vor ocări, vă vor prigoni și vor spune tot felul de lucruri rele și neadevărate împotriva voastră!” (Matei 5:11). Înainte să-i trimită pe ucenici în prima lor călătorie misionară, i-a avertizat:

Iată, Eu vă trimit ca pe niște oi în mijlocul lupilor. [...] Păziți-vă de oameni; căci vă vor da în judecata soboarelor și vă vor bate în sinagogile lor. Din pricina Mea, veți fi duși înaintea dregătorilor și înaintea împăraților, ca să slujiți ca mărturie înaintea lor și înaintea Neamurilor. [...] Veți fi urâți de toți, din pricina Numelui Meu (Matei 10:16–18, 22).

Pavel le-a amintit creștinilor din vremea lui că persecuțiile trebuie privite ca un aspect necesar al uceniciei. „De altfel, toți cei ce voiesc să trăiască cu evlavie în Cristos Isus vor fi prigoniți” (2 Timotei 3:12). Pavel chiar sugerează că propriile sale suferințe ajută să se împlinească ceea ce lipsește suferințelor lui Cristos. „Mă bucur acum în suferințele mele pentru voi; și în trupul meu, împlinesc ce lipsește suferințelor lui Cristos pentru trupul Lui, care este Biserica” (Coloseni 1:24). El susține că întreaga sa viață a fost o formă de martiriu. „Am fost răstignit împreună cu Cristos, și trăiesc... dar nu mai trăiesc eu, ci Cristos trăiește în mine. Și viața, pe care o trăiesc acum în trup, o trăiesc în credința în Fiul lui Dumnezeu, care m-a iubit și S-a dat pe Sine însuși pentru mine” (Galateni 2:20). Viața lui în Cristos a considerat-o un câștig, chiar dacă asta ar fi însemnat să moară. „Căci pentru mine a trăi este Cristos și a muri este un câștig” (Filipeni 1:21). Petru îndeamnă biserica din Asia Mică să se pregătească să înfrunte inevitabilul. „Preaiubiților, nu vă mirați de încercarea de foc din mijlocul vostru, care a venit peste voi ca să vă încerce, ca de ceva ciudat, care a dat peste voi”. El consideră suferința lui Cristos un exemplu demn de urmat. „Dimpotrivă, bucurați-vă, întrucât aveți parte de patimile lui Cristos, ca să vă bucurați și să vă veseliți și la arătarea slavei Lui. [...] Dimpotrivă, dacă [cineva dintre voi] suferă pentru că este creștin, să nu-i fie rușine, ci să proslăvească pe Dumnezeu pentru numele acesta” (1 Petru 4:12–13, 16).

Suntem de multe ori descumpăniți în fața unor asemenea texte, în principal deoarece credința noastră a avut un parcurs radical diferit, de departe mai favorabil confortului propriu. Din motive lesne de înțeles, cei mai mulți abia dacă ne gândim câteodată la persecuții și martiraj. Și asta pentru că niciodată n-am fost obligați să ne confruntăm cu așa ceva,

lucru valabil pentru covârșitoarea majoritate a creștinilor din Occident. Totuși, când citim mărturii contemporane despre persecuțiile din țări ca Indonezia, Vietnam, India sau Nepal, nu știm prea bine cum ar trebui să ne raportăm la ele. Doi studenți de la Whitworth au participat de curând la o ceremonie de absolvire organizată de un seminar dintr-o țară neoccidentală. Câțiva dintre absolvenți au făcut o scenetă ce înfățișa lapidarea lui Ștefan, primul martir creștin. Nu era o joacă ireverențioasă, ci un moment solemn și foarte sobru. La sfârșitul ceremoniei, studenții s-au angajat într-un glas să rămână credincioși lui Dumnezeu, chiar dacă erau amenințați cu martiriul, pentru că știau cu certitudine că unii dintre ei vor împărtăși același destin ca Ștefan. Experiența noastră de viață este complet diferită. Dacă e să analizăm situația celor care suferă astăzi în toată lumea pentru Cristos, experiența occidentală este o excepție. Ucenicia presupune suferință, aduce persecuție, pune curajul la încercare, necesită tărie de caracter, necesită rezistență și poate să însemne chiar moarte. Ea reclamă cu necesitate să-l mărturisim pe Isus ca Domn.

Nu se cuvine să glorificăm martirajul ca fiind bun în sine, ca și cum credința creștină ar valida sau chiar ar încuraja recursul la violență. Cei mai mulți dintre martirii despre care citim azi, mai ales sinucigașii care comit atentate, reprezintă exact opusul martiriului de care au avut parte creștinii de-a lungul primelor veacuri. „Martirii” moderni – în cazul în care chiar am putea să folosim acest cuvânt pentru a descrie asemenea acțiuni abominabile – mărturisesc despre un Dumnezeu al răzbunării, al urii și al crimei, nu un Dumnezeu al dragostei. Primii martiri creștini erau victimele urii, nu promotorii ei. Erau ținta violenței, nu izvorul ei. Au fost numiți martiri; nu și-au câștigat acest renume pe seama unor oameni nevinovați, cum precedează atentatorii sinucigași de azi. În creștinismul timpuriu, martirajul era doar una dintre multele căi prin care se depunea mărturie în favoarea adevărului Evangheliei. Nu toți creștinii erau – și sunt – chemați la martiraj în sens literal; dar fiecare creștin este chemat să-și predea viața lui Dumnezeu.

N-am cunoscut pe nimeni care să fi fost martirizat. Dar am cunoscut persoane care au cunoscut martiri și au auzit poveștile vieților lor. Nu știu de ce aceste mărturii îmi stăruie în memorie ca niște vise aieva, ce refuză să se estompeze în timp. Unul dintre cazuri este cel a doi pastori tineri care mergeu cu motoscuterul spre un sat vecin, cu activități pastorale, când au fost atacați de o bandă și uciși în bătaie pentru simplul motiv că erau creștini. Povestea lor nu mă face să-mi doresc o

moarte de martir; e prea îngrozitoare și cruntă. Dar mă determină totuși să vreau să trăiesc o viață de martir, pentru că ei au avut curajul să-și ofere, fără rețineri, propriile vieți lui Isus Cristos. Credința lor în Cristos aprinde în mine dorința de a-L slăvi pe Cristos, „fie că trăim, fie că murim”, cum spune Pavel. Pasiunea pentru Cristos face ca aceste relatări despre martiri, fie ei moderni sau din vechime, să fie atât de frapante și de convingătoare.

ACTELE MARTIRICE

Mișcarea creștină a pornit în vechea lume romană, imensul imperiu care se întindea ca o mantie pe malurile Mării Mediterane. La început, creștinismul nu părea mai mult decât o sectă dezvoltată din vechea religie iudaică. La urma urmei, ambele religii revendicau același oraș sfânt, recurgeau la aceeași Scriptură, vorbeau aceeași limbă și împărtășeau multe ritualuri comune. Dar foarte curând creștinismul a pătruns printre neevrei și s-a răspândit în tot Imperiul Roman, distanțându-se treptat de iudaism. Pe la anul 100 d.H., această religie incipientă înființase câte o biserică în mai fiecare oraș important al imperiului. Spre deosebire de iudaism, creștinismul a fost de la bun început o credință misionară, orientată spre câștigarea de noi convertiți. Adepții săi erau atât de însuflețiți de mesajul întrupării, morții și învierii lui Isus, încât nu puteau să tacă. Ceea îi lipsea acestei mișcări sub raportul mărimii, prestigiului și puterii, se compensa prin entuziasm și curaj. Aceasta era vestea bună – Evanghelia – care trebuia împărtășită!

Creștinismul nu era însă nicidecum singura religie nouă care intra în scenă. Imperiul Roman a devenit fără să vrea gazdă a zeci de religii noi, majoritatea venind dinspre Răsărit. Probabil creștinismul era cea mai recentă, dar cu siguranță nu era cea mai înfloritoare sau cea mai răspândită. Tocmai de aceea e greu de înțeles de ce oameni cu autoritate s-ar fi deranjat s-o ia în seamă, cu atât mai mult să o persecute. Cercetătorii susțin că în jurul anului 200 d.H. Biserica nu reprezenta mai mult de un procent din populație. Roma era chiar îngăduitoare cu aceste noi religii. Și totuși Roma i-a persecutat pe creștini. Această religie avea ceva ce o făcea să iasă în evidență, să devină o țintă vizibilă.⁴

⁴ Vezi Christopher Bryan, *Render to Caesar. Jesus, the Early Church, and the Roman Superpower*, New York, Oxford University Press, 2006; Ivor J. Davidson, *Birth of the Church. From Jesus to Constantin, AD 30–312*, Grand Rapids, Baker, 2004; Larry W. Hurtado, *Lord Jesus Christ. Devotion to Jesus in Earliest Christianity*, Grand Rapids, Eerdmans, 2003.